

Paweł Jędrzejko

Noty o książkach

ER(R)GO. Teoria–Literatura–Kultura nr 2 (17), 215-226

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kanadyistyka jest dziś bez wątpienia jednym z najintensywniej rozwijających się obszarów polskiej refleksji humanistycznej, czego dowodzi wzrastająca nieustannie liczba poświęconych Kanadzie wydarzeń naukowych i kulturalnych, kanadyistycznych publikacji i prac na stopień. Entuzjazm indywidualnych badaczy – którzy w roku 1998 zdecydowali się „połączyć siły” powołując do istnienia Polskie Towarzystwo Badań Kanadyjskich – miał dla rozwoju kształtującej się już od ponad dwudziestu lat dziedziny znaczenie elementarne: to dzięki niemu studia nad Kanadą mogły przekroczyć tradycyjne ramy dziedzinowe „filologii angielskiej” lub „filologii romańskiej” i rozwinąć się w niezależną, prężną dyscyplinę akademickiej działalności, której cechą charakterystyczną jest metodologiczny pluralizm idący w parze z tematyczną wieloaspektowością refleksji. Dziś – członkowie Polskiego Towarzystwa Badań Kanadyjskich to niemal stuosobowa grupa badaczy reprezentujących wszystkie szczeble akademickiej hierarchii, zaś sama dziedzina podległa w Polsce instytucjonalnemu usankcjonowaniu. Obecnie funkcjonuje w naszym kraju sześć aktywnych Centrów Badań Kanadyjskich, działających w strukturach Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika¹, Uniwersytetu Warszawskiego², Uniwersytetu Jagiellońskiego³, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza⁴, Uniwersytetu Łódzkiego⁵ oraz Uniwersytetu Śląskiego, którego aż dwie kanadyistyczne jednostki – Centrum Studiów Kanadyjskich⁶ pod kierownictwem Eugenii

¹ Centrum Badań Kanadyjskich Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu pod kierownictwem prof. dr hab. Mirosławy Buchholtz – ul. Fosa Staromiejska 3 (Collegium Maius), 87–100 Toruń; tel.: +48-56-611-35-51, fax: +48-56-654-06-85; e-mail: centrum.badan.kanadyjskich@maius.uni.torun.pl; strona internetowa: www.fil.umk.pl/cbk/

² Centre d'études en civilisation canadienne-française et en littérature québécoise pod kierownictwem prof. dr hab. Józefa Kwaterki – Instytut Filologii Romańskiej, Uniwersytet Warszawski, ul. Krakowskie Przedmieście 24/26, 00–927 Warszawa; tel.: +48-22-552-04-32, fax: +48-22-552-03-83; e-mail: romanistyka@uw.edu.pl oraz kwaterko@uw.edu.pl

³ Zakład Kanady Uniwersytetu Jagiellońskiego pod kierownictwem prof. Anny Reczyńskiej – Rynek Główny 34, pok. 38, 31–010 Kraków; tel.: +48-12-429-62-57; fax: +48-12-422-03-64; e-mail: anna.reczynska@uj.edu.pl strona internetowa: http://www.iaisp.uj.edu.pl/zaklad_kanady

⁴ Sekcja Literatury Kanadyjskiej Instytutu Filologii Angielskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, pod kierownictwem dr Agnieszki Rzepy – al. Niepodległości 4, 61–874 Poznań; tel.: +48-61-829-32-14; fax: +48-61-852-31-03; e-mail: arzepa@amu.edu.pl

⁵ Zakład Studiów Amerykańskich i Mass Mediów Uniwersytetu Łódzkiego pod kierownictwem prof. Elżbiety Oleksy – ul. Składowa 41/43, 90–127 Łódź, tel.: +48-42-635-42-54; e-mail: specamer@uni.lodz.pl

⁶ Centrum Studiów Kanadyjskich Instytutu Kultur i Literatur Anglojęzycznych pod kierownictwem dr Eugenii Sojki, ul. Gen. Stefana Grota-Roweckiego 5, 41-205 Sosnowiec, pok. 3.55; tel.: +48-32-36-40-821; fax: +48-32-36-40-809; e-mail: esojka2000@yahoo.ca

Sojki oraz Zakład Studiów Kanadyjskich i Przekładu Literackiego⁷ pod kierownictwem Krzysztofa Jarosza – regularnie organizują *Międzynarodowe Dni Kultury Kanadyjskiej*, *Dni Quebeckie* oraz wiele innych wydarzeń popularyzujących kulturę Kanady oraz promujących i wspierających rozwój szeroko rozumianych studiów kanadyjskich.

Nietrudno zauważyć, iż w okresie minionej dekady rozwojowy impet dziedziny wyraźnie kulminował w jej ostatnich latach, przekładając się na powstanie interesującego zbioru dostrzeżonych i docenionych przez środowisko akademickie publikacji. Wśród wydanych ostatnio monografii zaznaczyć trzeba prace takie, jak *Canadian Passwords. Diasporic Fictions into the Twenty-First Century* autorstwa Mirosławy Buchholtz⁸, *Znaki firmowe. Szkice o współczesnej literaturze amerykańskiej i kanadyjskiej* Jerzego Jarniewicza⁹, *Spotkania Kultur. Katolicycy misjonarze i Ludność Rodzima w Kanadzie w historiografii XIX i XX w.* Pawła Zająca¹⁰, *Quebec i Quebecois. Ideologie dążeń niepodległościowych* Marty Kijewskiej-Trembeckiej¹¹, czy pracę Doroty Filipczak „*Unheroic heroines*”. *The Portrayal of Women in the Writings of Margaret Laurence*¹². Wśród ważniejszych zbiorów artykułów należy wymienić inspirujący tom poświęcony pamięci pierwszej animatorki polskiej kanadyjki – profesor Nancy Burke. Książka nosi tytuł *Mosaics of Words. Essays on American and Canadian Literary Imagination in Memory of Professor Nancy Burke*,¹³ a ukazała się pod redakcją wytrawnego zespołu badaczy z Uniwersytetu Warszawskiego – Agaty Preis-Smith, Ewy Łuczak oraz Marka Paryża. Ważnym wydawnictwem jest także dwujęzyczny tom pod wspólną redakcją czołowych polskich kanadyjstów – Macieja Abramowicza i Joanny Durczak – zatytułowany *Canadian Ghosts, Hopes and Values/*

⁷ Zakład Studiów Kanadyjskich i Przekładu Literackiego Uniwersytetu Śląskiego pod kierownictwem prof. Krzysztofa Jarosza, ul. Gen. Stefana Grot-Roweckiego 5, 41-205 Sosnowiec; pok. 4.5; tel.: +48-32-36-40-939; fax: +48-32-364-08-98; e-mail: jarosz.kanada@gmail.com

⁸ Mirosława Buchholtz: *Canadian Passwords. Diasporic Fictions into the Twenty-First Century*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2007.

⁹ Jerzy Jarniewicz: *Znaki firmowe. Szkice o współczesnej literaturze amerykańskiej i kanadyjskiej*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2007.

¹⁰ Paweł Zając: *Spotkania Kultur. Katolicycy misjonarze i Ludność Rodzima w Kanadzie w historiografii XIX i XX w.*, Warszawa: Wydawnictwo USKW, 2007.

¹¹ Marta Kijewska-Trembecka: *Quebec i Quebecois. Ideologie dążeń niepodległościowych*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2008.

¹² Dorota Filipczak: „*Unheroic heroines*”. *The Portrayal of Women in the Writings of Margaret Laurence*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2007.

¹³ Agata Preis-Smith, Ewa Łuczak, Marek Paryż (red.): *Mosaics of Words. Essays on American and Canadian Literary Imagination in Memory of Professor Nancy Burke*, Warszawa: Institute of English Studies, University of Warsaw, 2006.

*Rémanences, espérances et valeurs canadiennes*¹⁴ i wydany nakładem Wydawnictwa UMCS w Lublinie. Nie wolno też pominąć znakomitego zbioru artykułów pod redakcją niestrudzonej promotorki studiów kanadystycznych w Polsce i za granicą – Eugenii Sojki. Tom nosi tytuł *(De)Constructing Canadianness. Myth of the Nation and its Discontents*¹⁵ i ukazał się nakładem Wydawnictwa Śląsk.

W kontekście prac zbiorowych, warto zwrócić także uwagę na ważny tematyczny numer czasopisma *Romanica Silesiana* zatytułowany *La réécriture dans la littérature québécoise*, poświęcony w całości problemom intertekstualności w literaturze quebeckiej, który powstał pod redakcją wiodącego specjalisty w dziedzinie kultury tej prowincji i propagatora kanadystyki polskiej – Krzysztofa Jarosza¹⁶. Jednak niewątpliwym ukoronowaniem dziesięciu lat działalności PTBK było pojawienie się w akademickim obiegu nowego, dwujęzycznego czasopisma *TransCanadiana: Polish Journal of Canadian Studies/Revue Polonaise d'Études Canadiennes*, którego pierwszy numer wyszedł pod znaczącym, nawiązującym do barw narodowych Polski i Kanady tytułem: *Essays in Red and White/Essais en rouge et blanc*.¹⁷ Funkcję Redaktorów Naczelnych piastują Krzysztof Jarosz (UŚ) wspólnie z Agnieszką Rzepą (UAM), zaś redaktorkami numeru pierwszego były Anna Branach-Kallas (UMK), Agnieszka Rzepa (UAM) oraz Eugenia Sojka (UŚ).

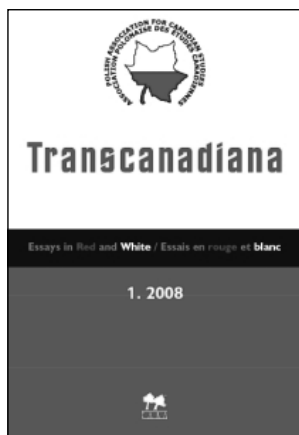
Nawet pobieżny przegląd wyliczonych powyżej pozycji wskazuje, iż wielokulturowość Kanady, wielobarwność i wieloaspektowość problematyki związanej z kulturą tego wciąż jeszcze „rozpoznawanego” przez świat Zachodu i nieustannie się redefiniującego państwa znajduje adekwatne odzwierciedlenie w wachlarzu tematycznym tekstów, jakie wychodzą spod piór badaczy. W niniejszym numerze *Er(r)go* znajdzie czytelnik omówienie próbki nieustannie powiększanego dorobku polskiej kanadystyki, którą reprezentować będą trzy pozycje: pierwszy numer *TransCanadiany*, monografia Doroty Filipczak poświęcona twórczości Margaret Laurence oraz zbiór artykułów pod redakcją Eugenii Sojki, podnoszący problematykę tożsamości narodowej Kanady, koncepcji kanadyjskości oraz kulturowych procesów mitotwórczych.

¹⁴ Maciej Abramowicz, Joanna Durczak (red.): *Canadian Ghosts, Hopes and Values/Rémanences, espérances et valeurs canadiennes*, Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2008.

¹⁵ Eugenia Sojka (red.): *(De)Constructing Canadianness. Myth of the Nation and its Discontents*, Katowice: Wydawnictwo Śląsk, 2007.

¹⁶ Krzysztof Jarosz (red.): *La réécriture dans la littérature québécoise, Romanica Silesiana No 2*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2007.

¹⁷ Krzysztof Jarosz, Agnieszka Rzepa (red. naczelni); Anna Branach-Kallas, Agnieszka Rzepa, Eugenia Sojka (red. numeru): *Essays in Red and White/Essais en rouge et blanc, TransCanadiana: Polish Journal of Canadian Studies/Revue Polonaise d'Études Canadiennes, No 1. 2008*, Katowice: PARA, 2008.

Krzysztof Jarosz, Agnieszka Rzepa (red. naczelni); Anna Branach-Kallas, Agnieszka Rzepa, Eugenia Sojka (red. numeru), *Essays in Red and White/Essais en rouge et blanc, TransCanadiana: Polish Journal of Canadian Studies/Revue Polonaise d'Études Canadiennes, No 1. 2008*, Katowice: PARA, 2008, 246 str. (Wydanie w miękkiej oprawie. Publikacja w językach francuskim i angielskim).

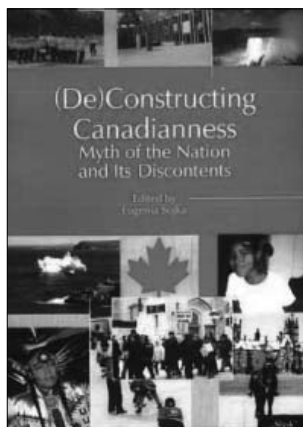
Nie sposób przecenić znaczenia pojawienia się w akademickim obiegu pełnowymiarowego, starannie redagowanego, recenzowanego, a więc dbającego o intelektualną jakość wywodu polskiego czasopisma kanadystycznego. Z jednej bowiem strony – fakt ten pozwala wnioskować, iż *Studia*

Kanadyjskie są już w nauce polskiej dziedziną „okrzepłą” i ugruntowaną. Z drugiej zaś – stanowi niezbity dowód na to, że istotne przemiany świadomościowe zaczynają się od inicjatyw „oddolnych”, u których początków leży często fascynacja wąskiej, lecz działającej z pełnym zaangażowaniem, grupy współpracujących ze sobą badaczy. Co ważniejsze, ukazanie się *TransCanadianów* niesie też ze sobą znaczenia symboliczne: jest bowiem namacalnym dowodem skuteczności dziesięciu lat intelektualnego siewu, jaki nauka polska zawdzięcza badaczom zrzeszonym w Polskim Towarzystwie Badań Kanadyjskich – a jednocześnie pięknym hołdem złożonym nieodżałowanej pamięci Profesor Nancy Burke, której pionierska praca inspirowała narodziny, a później rozwój dyscypliny w naszym kraju. Ostatecznie też, jak wyraźnie sugeruje nawiązujący do barw narodowych Polski i Kanady tytuł pierwszego numeru („Eseje w czerwieni i bieli”), powołanie czasopisma do istnienia można postrzegać w kategoriach szczególnego gestu przyjaźni. Tworząc wydawnictwo *ciagle*, polscy badacze usankcjonowali bowiem *istotność* Kanady i zamieszkujących ją zróżnicowanych grup ludnościowych w kontekście rodzimej refleksji humanistycznej. Dla polskich kanadystów *TransCanadiana* są więc dziś tym, czym *The Americanist* jest dla polskich badaczy szeroko pojmowanej kultury Stanów Zjednoczonych: obiecującą *ciągłość* badań i wielostronnej wymiany myśli areną dyskursu, a jednocześnie mostem spinającym rozdzielone geografiami kultury. Różnica jednak polega na tym, że o ile kultura amerykańska – jako kultura dominująca – od lat cieszy się statusem centralnym w przestrzeni polskich badań humanistycznych, kultura Kanady do niedawna pozostawała dla rodzimych badaczy „niedostrzegalna”. Stąd też szczególna wartość nowego czasopisma, które – decentralizując zastany schemat myślenia o kontynencie Ameryki Północnej – wprowadza Kanadę w centrum polskiej debaty akademickiej.

Na pierwszy numer *TransCanadianów* składają się dwa teksty wstępne, piętnaście artykułów poświęconych wieloaspektowym rozważaniom nad transkulturowym dialogiem i „mapowaniu przestrzeni wspólnych” między Polską a Kanadą, sześć recenzji nadesłanych książek – oraz aneks zawierający biuletyn PTBK. Autorami zamieszczonych tekstów są: Krzysztof Jarosz, Agnieszka Rzepa, Tomasz Soroka, Anna Branach-Kallas, Eugenia Sojka, Józef Kwaterko, Dorota Filipczak, Ewa Urbaniak-Rybicka, Joanna Trzecielińska, Christl Verduyn, Myrna Kostash, Norman Ravvin, Dagmara Drewniak, Tina Mouneimné-Wojtas, Piotr Sadkowski, Renata Jarzębowska-Sadkowska, Marc Rochette oraz Maciej Abramowicz. Spektrum tematyczne wypowiedzi uczonych rozciąga się szeroko od podsumowań rozwoju osiągnięć kanadyistyki polskiej i refleksji poświęconych wkładowi, jaki w ów rozwój wniosła Profesor Nancy Burke – poprzez analizę literackich i kulturowych konceptualizacji tożsamości w kontekście rewizji/kreacji dyskursów historii i biografii, pamięci i nostalgii, a także rozważań nad metanarracyjnymi uwarunkowaniami konstruktów etniczności/rasy oraz płci kulturowej – aż do studium o charakterze językoznawczym, poświęconego specyficznie dialektu quebeckiego postrzeganego jako unikalny produkt interakcji kultur. Problematyka tożsamościowa – charakterystyczna dla dyskursywnej przestrzeni obciążonego spuścizną kolonialną kanadyjskiego multikulturalizmu – podejmowana jest w świetle studiów nad wyobraźnią poetycką. Prowadzone najczęściej w perspektywie studiów postkolonialnych i genderowych analizy uzupełniają refleksje o charakterze autobiograficznym (autorefleksyjne studia przypadków) oraz rozważania historycznoliterackie, poświęcone ewolucji kanadyjskiego kanonu. Elementem spajającym wywody wszystkich artykułów jest wspólne teoretyczne tło prezentowanych analiz. Efektem takiej orientacji teoretycznej tekstów zamieszczonych w numerze wydaje się być tematyczny zwrot w kierunku zjawisk odpowiadających za dynamikę napięć wyznacznikowych dla specyfiki szeroko pojętej złożonej kultury Kanady, a w szczególności tych wynikających z dyskursywnej interakcji binaryzmów: centrum/norma *versus* margines; utopia *versus* dystopia/przemoc; tożsamość *versus* różnica; trzeźwy realizm *versus* magiczność.

Lektura artykułów wskazuje jednak, że wiele z owych cech wyznacznikowych kultury kanadyjskiej można także odnaleźć w kulturze polskiej, która dziś przechodzi tożsamościową transformację. Dostrzegając podobieństwa i uznając różnice, autorzy tekstów reifikują postawę otwartości. Promując wymianę wiedzy i doświadczeń oraz współpracę między uczonymi – *TransCanadiana* skutecznie wprowadzają w życie filozofię uważnego „nasłuchiwania głosu przyjaciela”, który (jak być może, inspirowany retoryką Henry’ego Davida Thoreau, wyrazili by to Tadeusz Sławek) mówi do nas stojąc na przeciw-

nym brzegu (wielkiej) wody. Jego ledwie słyszalny „głos z daleka” wymaga skupienia uwagi, wsłuchania się, świadomego otwarcia się na coś, co łatwo przeoczyć, a co może okazać się ważne. A taki właśnie cel przyświeca należącym do generacji ponowoczesnej twórcom czasopisma, którego drugiego numeru – poświęconego „kanadyjskim utopiom” – wolno się spodziewać już w nadchodzących miesiącach.

Eugenia Sojka (red.), *(De)Constructing Canadianness. Myth of the Nation and Its Discontents*¹⁸. Katowice: Wydawnictwo Śląsk, 2007, 392 str. (Wydanie w miękkiej oprawie. Pozycja anglojęzyczna.)

Nieczęsto się zdarza, by tom zbiorowy przeczytać w całości przy jednej sesji – a w dodatku zachowując od początku do końca lektury ten sam wysoki poziom zainteresowania. Bywa zazwyczaj tak, że wypowiedzi jednych badaczy bliższe są naszym tematycznym zainteresowaniom niż refleksje innych – i trudno się temu dziwić, biorąc pod uwagę dyktowaną wymogami prowadzonych na bieżąco badań orientację poszukiwań na konkretny cel. Jednak artykuły składające się na zredagowaną przez Eugenię Sojkę książkę nie tylko wzajemnie się uzupełniają i oświetlają, ale – co ważniejsze – przykuwają czytelniczą uwagę ze względu na najwyższą jakość intelektualnego wglądu w każdej z prezentowanych wypowiedzi. Dlatego z pewnością rację ma Douglas Barbour – profesor University of Alberta, poeta i krytyk literacki – kiedy czyni w swej „okładkowej” recenzji następującą obserwację:

Być Kanadyjczykiem: co to tak naprawdę znaczy? Wachlarz współczesnych wypowiedzi na to pytanie może okazać się niezmiernie szeroki. [Z tego powodu] *(De)Konstruowanie kanadyjskości. Mit narodu i przestrzenie niespełnienia* trafia idealnie w nasze zapotrzebowanie, oferując czytelnikowi złożone spektrum ujęć szczególnej, budowanej na wyobrażeniach, kanadyjskiej społeczności.

Projekt – złożony, jak problematyka, którego dotyczy – cechuje jednocześnie interdyscyplinarność i gatunkowe zróżnicowanie naukowych wypowiedzi. Na tom składa się dwadzieścia oryginalnych i przedrukowywanych artykułów poświęconych zjawiskom związanym z konstruowaniem kanadyjskich dyskursów narodowościowych – ale również kwestionowaniu zasad

¹⁸ W przekładzie na język polski tytuł tomu mógłby brzmieć następująco: *(De)Konstruowanie kanadyjskości. Mit narodu i przestrzenie niespełnienia*.

tych ostatnich. Konsekwencją takiej orientacji prezentowanych rozważań jest „krytyczna samoświadomość” zbioru: obszary zamkniętej w okładkach refleksji obejmują bowiem literaturę, dyskurs teoriokrytyczny, film, teatr, malarstwo, muzykę, politykę i socjologię, zaś autorzy tekstów – reprezentujący zróżnicowane grupy etniczne i kulturowe – stanowią plejadę współczesnej kanadystyki.

Książkę rozpoczyna esej wprowadzający, zatytułowany „(De)Konstruowanie narracji kanadyjskości: o nacjonalizmach politycznych, naturalistycznych, kulturowych i popularno-kulturowych”¹⁹. Jego autorka, Eugenia Sojka, przedstawia w nim pytania przewodnie organizujące strukturę całego zbioru – a następnie buduje czytelną teoretyczną ramę dla całej palety zawartych w nim wypowiedzi:

Jakie są wyznaczniki kanadyjskości? Jakie są kanadyjskie metanarracje narodowe? A może winniśmy raczej pytać o to, które wersje kanadyjskości i kanadyjskich metanarracji dominują? Wbrew temu, o czym starają się nas przekonać różnorakie dyskursy historyczne, narody nie wyrastają z jakiegoś pierwotnego źródła, ale – jak określił to Benedict Anderson – stanowią „społeczności budowane na wyobrażeniach”, są podzielanymi wspólnotowo dyskursami fikcyjnymi – tworzonymi i podtrzymywanymi dzięki dyskursom polityki, literatury, sztuk pięknych, edukacji i mediów. Powinniśmy zatem zadawać pytania o to, kto odpowiada za konstruowanie owych narracji? Czym powodowane było ich tworzenie? Jakim zmianom ulegały na przestrzeni dziejów? [...] Jest więc rzeczą istotną, by dokonać identyfikacji narracji ukształtowanych przez Kanadyjczyków, którzy – zdaniem Daniela Francisa – w poszukiwaniu tożsamości narodowej ulegali w większym, niż inne grupy ludnościowe stopniu zwyczajowi poddawania się „konsensualnej halucynacji”, która w mniemaniu badacza wynika z jednej strony z braku „wspólnej religii, języka, czy przynależności etnicznej”, a z drugiej jest konsekwencją utrudnień w porozumiewaniu się, jakie geograficznie warunkuje ogrom Kanady. (s. 7)

Takie – i pokrewne im – pytania podnoszą wchodzący w dialog z różnymi ideami i poddający je wnikliwemu oglądowi autorzy kolejnych artykułów: “Disunity as Unity: A Canadian Strategy” (Robert Kroetsch), “»Death by Landscape« Race, Nature and Gender in Canadian Nationalist Mythology” (Eva Mackey), “Arctic Wilderness – And Other Mythologies” (Shelagh D. Grant), “From Landscape to Soundscape: The Northern Arts of Canada” (Sherill Grace, Stefan Haag), “Up for Sale. The Commodification of Canadian Culture (Katarzyna Rukszto), “Imaging Canada: The Singing Mountie and Other Commodifications of Nation” (Christopher Gittings), “(De)Construct-

¹⁹ Tytuł oryginalny: “(De)Constructing Narratives of Canadianness: Political, Naturalistic, Cultural and Popular Culture Nationalisms”.

ing the Colonized Indian in Canada” (Richard E. Atleo), “The Infantilization of Quebec. The Myth of Unity” (Daniel Francis), “Nature’s Nation, National Natures? Reading Ecocriticism in a Canadian Context” (Susie O’Brien), “Feminisms and Nationalisms in English Canada” (Jill Vickers), “Sexualities and National Identities: Re-imagining Queer Nationalism” (L. Pauline Rankin), “Canadian »Vulgar Nationalism« in the Postmodern Age” (Misao Dean), “The Rhetoric of Culture: Some Notes on Magazines, Canadian Culture and Globalization” (Imre Szeman), “Writing, Regionalism and Globalism in Post-Nationalist Canada” (Herb Wyile), “»The Canadian Mosaic: A Melting Pot on Ice«: The Ironies of Ethnicity and Race (Linda Hutcheon), “English Canadas. Postcolonial Complexities” (Donna Bennett), “On the Dark Side of the Nation: Politics of Multiculturalism and the State of ‘Canada’” (Himani Bannerji), “Canadian Nationalism, Canadian Literature, and Racial Minority Women” (Arun P. Mukherjee), “Notes from The Cultural Field: Canadian Literature from Identity to Hybridity” (Barbara Godard), oraz “Degrees of North” (Sherill Grace).

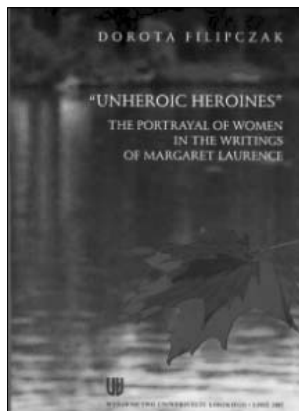
Powyższe teksty składają się na pięć tematycznie zorientowanych części zbioru, poświęconych mitom jedności i tolerancji, mitom dzikiego pustkowia i Północy, konstrukcjom kanadyjskości w literaturze i tekstach krytycznych, kanadyjskości „na sprzedaż” – ikonicznej kanadyjskości skomercjalizowanej, oraz dyskursom występującym „w obronie narracji narodowościowych”. Podane krytycznej analizie narracje „mityczne” objawiają się – z jednej strony – jako fundamentalne dla zrozumienia Kanady jako politycznego i społecznego bytu, zaś z drugiej – jako uniemożliwiające jednoznaczną kategoryzację Kanady w terminach wypracowanych w ramach europejskiej tradycji myślenia o tożsamości jako jakości związanej z koncepcją „państwa narodowego”. Nie jest więc niczym zaskakującym, że problematyka podnoszona przez czołówkę światowej kanadyistyki wiąże się z koniecznością zebrania lub stworzenia narzędzi, które pozwoliłyby skutecznie opisać zjawiska do tej pory umykające teoretykom państwowości. Dostarczają ich kierunki badań pozornie niezwiązane z rozważaniami nad kwestią „tożsamości narodowej” – takie, jak: studia feministyczne, studia postkolonialne, historia i teoria literatury, czy szeroko pojęte *cultural studies*.

Ostatecznie należy zauważyć, że wiele obserwacji dotyczących kultury kanadyjskiej mogłoby znaleźć zastosowanie także w przestrzeni studiów nad kulturą polską doby transformacji, a szczególnie w kontekście dynamiki elementarnych pojęć związanych z budowaną dziś polską tożsamością. Pytania o to, kim jest współczesny Polak, jak jego tożsamość jest zakorzeniona w historycznie warunkowanych metanarracjach, jakim zmianom pojęcie polskiej tożsamości narodowej podlega w świetle wpisania Rzeczypospolitej

Polskiej w struktury europejskie – podobnie jak wiele pytań podniesionych przez badaczy w odniesieniu do kultury Kanady – w nieuchronny sposób otrzeć się muszą o procesy związane z konstruowaniem narodowych mitów i „pękaniem” ich pozornie niewzruszonej, pozornie „oczywistej” dyskursywnej struktury. Z tego i z wielu innych powodów – warto w podsumowaniu niniejszej noty jeszcze raz przywołać słowa Douglasa Barboura, który ujmuje wartość omawianego tutaj zbiór nader trafnie:

Nie znam żadnego innego anglojęzycznego tomu, który przedstawiałby równie użyteczny wybór tekstów poświęconych tej tematyce. Jest dla mnie oczywiste, że jego redaktorce, Eugenii Sojce, udało się stworzyć bardzo ważny zbiór esejów podnoszących problem kanadyjskości i możliwych znaczeń tego pojęcia we współczesnym świecie.

I pod tym sformułowaniem podpisze się z pewnością każdy profesjonalny czytelnik. Dlatego wypada teraz czekać na pojawienie się przekładu tego znakomitego zbioru na język polski, aby wypracowane przez międzynarodowe grono kanadyistów stanowiska mogły wpływać na kształt języka refleksji i wskazywać możliwe jej kierunki także w badaniach kultury rodzimej.

Dorota Filipczak, *“Unheroic Heroines.” The Portrayal of Women in the Writings of Margaret Laurence*²⁰. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2007, 423 str. (Wydanie w miękkiej oprawie. Pozycja anglojęzyczna.)

Poświęcona “niebohaterskim bohaterkom” Margaret Laurence praca Doroty Filipczak stanowi pierwsze w Polsce pełnowymiarowe monograficzne opracowanie dotyczące pisarstwa jednej z najważniejszych autorek kanadyjskiego kanonu literackiego. Z punktu widzenia systematycznego budowania świadomości specyfiki kultury kanadyjskiej w polskiej przestrzeni akademickiej wypada tylko żałować, że książka ukazała się w języku angielskim – choć nie sposób czynić z tego Autorce zarzutu. Przyjęte w nauce polskiej zasady punktowania prac akademickich zdecydowanie preferują pozycje anglojęzyczne, a w kontekście badań humanistycznych, szczególnie silnie powiązanych ze specyfiką konstruującego rzeczywistość języka, może to skutkować hermetyzacją refleksji w wyniku nie do końca uzasadnionej

²⁰ Polski przekład tytułu książki mógłby brzmieć: „»Niebohaterskie bohaterki«. Portrety kobiet w pisarstwie Margaret Laurence”.

dla nieomal czterdziestomilionowej grupy użytkowników języka polskiego jej anglicyzacji – nie wspominając już o ubocznym skutku takich odgórných decyzji, którym może się okazać istotne spowolnienie rozwoju polskiego języka naukowego. Zwracam na to szczególną uwagę, ponieważ Margaret Laurence, ciesząca się niezwykle wysoką pozycją wśród odbiorców anglojęzycznych, pozostaje dla czytelników polskich nieznaną, wobec czego książka Doroty Filipczak – która w przestrzeni anglojęzycznej wpisuje się w szerszy kanon naukowych wypowiedzi poświęconych pisarce – w polskojęzycznym obiegu naukowym zyskałaby zapewne wartość pracy pionierskiej. Wszak, jak pisze sama Autorka,

Szczególno statusu Margaret Laurence w Kanadzie dowodzi kształt krytycznych reakcji wobec jej dzieła, a dobitnej ilustracji dostarczają wprowadzenia do zbiorów artykułów poświęconych jej twórczości. We wypowiedzi zaczerpniętej z jednego z pierwszych poświęconych pisarce tomów William New nazywa ją „autorką o ugruntowanej pozycji i niekwestionowanych osiągnięciach”, która „opanowała rytmy i kadencje stanowiące o niepowtarzalnej jakości głosu wybrzmiewającego w kanadyjskiej mowie” po mistrzowsku, w stopniu znacznie wyższym, niż inni współcześni jej pisarze. Pośród zalet jej twórczości wylicza krytyk fakt, iż w swej twórczości Laurence kładzie nacisk na „regionalne zakorzenienie” literackiego dyskursu oraz na jej „niezwykły zmysł budowania postaci i skwapliwość, by opowiedzieć ich historię” [...]. Kristjana Gunnars nazywa Margaret Laurence „matką-założycielką literatury kanadyjskiej”, która „udzieliła głosu preriom Manitoby” [...]. Christian Riegel twierdzi z kolei, iż „przez całe swoje znakomite życie i cały okres swej wybitnej kariery Margaret Laurence wzruszała Kanadyjczyków tak, jak nie zdołał ich wzruszyć żaden z pisarzy wcześniej” [...]. Wiele podobnych komentarzy doszukać się można zarówno w wypowiedziach krytycznych, jak i prasowych. Podkreślając pisarską biegłość Margaret Laurence, autorzy tych wypowiedzi dają także wyraz prywatnym emocjom wobec osoby, która – w swoim czasie – „stała się najbardziej kochaną kobietą w Kanadzie” [...] (s. 7).

Dorota Filipczak przyjmuje wobec pisarki pozycję podobną, koncentrując się w swojej refleksji na problematyce „bliskiej” – tej związanej z kobiecością „nieheroiczną”, kobiecością w jej codziennym wymiarze, jednak w twórczości Margaret Laurence – kobiecością samoświadomą. Dzieli książkę na trzy części, które tytułuje odpowiednio: „Encountering a Stranger: Women in Laurence’s African Writings”, „Embracing a Stranger: The Heroines of the First Three Manawaka Novels” oraz “Becoming a Stranger: Women Writers”. W części pierwszej, dotyczącej „spotkań z kobietą innością”, omawia specyficzną portretowaną kobiecość w kontekście utworów zakorzenionych w somalijskich doświadczeniach Margaret Laurence oraz koncentruje się na problematyce kobiecości zabarwionej dyskursem rasy i „innością” kobiety w utworach

takich, jak *This Side of Jordan* oraz *Mrs. Cathcart*. W części drugiej, poświęconej akceptacji kobiecej inności, Filipczak koncentruje się na reprezentacjach kobiecości w tekstach *The Stone Angel*, *A Jest of God*, oraz *The Fire Dwellers*²¹, zaś w części trzeciej – podnoszącej problematykę procesów związanych ze „stawaniem się inną” – Autorka poddaje refleksji „kobiecość kreatywną” w utworach *A Bird in the House*, *The Diviners*, oraz *Dance on the Earth*.

Dominanty metodologiczne analiz proponowanych przez Dorotę Filipczak oscylują między studiami feministycznymi, perspektywami postkolonialnymi i antropologią kulturową (także w wymiarze teologicznym) – jednak to nie teoretyczna refleksja i wnioski z niej płynące stanowią główny nurt zainteresowania Autorki monografii. Oferując szerokie – nierzadko porównawcze – omówienia wybranych „portretów kobiecości” w twórczości Margaret Laurence, Filipczak świadomie proponuje czytelnikowi interpretacje potencjalnie otwierające pole do dalszej dyskusji nad „kobiecością zwyczajną” w skali wykraczającej poza lokalność świata przestawionego analizowanej pisarki. Laurence, jak zauważa Autorka,

[...] konstruuje swoje bohaterki z elementów uznawanych za poślednie i zgoła niebohaterskie przez zaściankową społeczność, w której funkcjonowała, a w szerszym wymiarze postrzegane jako takie także przez całą (głównie białą) anglojęzyczną Kanadę lat czterdziestych – lat jej młodości. W ten sposób przepowiada również pojawienie się problemów, jakie później okażą się palące²² – problemów odrzuconych, zapomnianych, czy pogrzebanych. Imitując dyskurs kolonialny opowiada się po stronie jakości uznanych za nieczyste, wprowadzając ten sposób „brud” w klarowną i dbałą strukturę (ss. 399–400).

Szeroki ogląd kobiecych portretów Margaret Laurence – osadzony w kontekstach biblijnych – pozwala Dorocie Filipczak dojść do wniosków na temat potrzeby niełatwego i nieoczywistego kompromisu, zakorzenionej w antyteycznej dynamice kobiecego dyskursu twórczości kanadyjskiej pisarki:

Zwyczajne bohaterki – święte nie jesteśmy:
Nieheroiczne, wredne, szczekamy, działamy
Zmęczone, złe na los i moce nad nami
Na szkodę naszą własną – i naszych kochanych (ss. 400–401)²³

Jak wskazuje autorka monografii, w rozumieniu pisarki kobiecość, jak człowieczeństwo, niedoskonała, odnajduje swój pełny potencjał w „możliwo-

²¹ Utwory te to trzy pierwsze powieści osadzone w fikcyjnej przestrzeni miasta Manawaka, fikcyjnego odpowiednika miasta Neepawa – rodzimego miasta Margaret Laurence.

²² W oryginale mamy tu do czynienia z nawiązaniem do „Nuisance Grounds”.

²³ *Unheroic heroines saintly we aren't/We can be mean we can snarl and do / From tiredness anger at fates and powers / Damage to us and ours* [.]

ści poznania miłości, która przeistacza kobietę i odmienia jej niebohaterską egzystencję”. Taka transformacja – warunkująca transdyskursywne pojednanie – wiąże się jednak z bolesnym doświadczeniem cielesności, z wysiłkiem peregrynacji, z wykroczeniem poza ograniczenia odziedziczonego świata po to, by narodzić się mogła nowa jaźń – wewnętrznie niesprzeczna, harmonijna, jednocześnie dyskursywna i cielesna, która nawet w przestrzeni abiektu znajduje przestrzeń komunikacji. W tym sensie praca Doroty Filipiak zdaje się wskazywać powiązanie między pisarską koncepcją „pielgrzymką” ku kobiecej samoświadomości poprzez naoczne doświadczenie cielesności i inności a „stawianiem się kobietą” w rozumieniu Simone de Beauvoir i jej następczyń – a w kontekście kanadyjskim, także z budowaniem „domowej” przestrzeni w namacalnej inności nieudomowionego, niezdyskursywizowanego świata²⁴.

Praca Doroty Filipiak, oparta w znacznej mierze na obszernych omówieniach akcji i bazujących na nich interpretacjach wizji kobiecości proponowanych przez Margaret Laurence, pozwala czytelnikowi dostrzec interesujący wzorzec kobiecej samoświadomości, jaki twórczość omawianej pisarki wydaje się proponować. Zastosowanie eklektycznej metodologii pozwala Autorce uniknąć pułapki polegającej na „narzuceniu” urodzonej w 1926 roku pisarce światopoglądu trzeciej fali feminizmu i postfeminizmu, dzięki czemu jej próba ukazania kobiecości w twórczości Margaret Laurence stanowi interesujący wkład w studia nad ewolucją literackich koncepcji kobiecości nie tylko w literaturze kanadyjskiej – warunkowanej specyficznym dyskursem tożsamościowym – ale także w przestrzeni pojmowanej szeroko współczesnej kultury Zachodu.

²⁴ – w rozumieniu Zuzanny Szatanik.